

Raný středověk – zpátky na začátek

Nádoba zrekonstruovaná ze zlomků nalezených v jednom ze dvou žárových hrobů ze 6. století, které byly objeveny při stavbě sídliště Bohnice v roce 1972 mezi dalšími archeologickými objekty v místech dnešní Eledrovy ulice v Praze-Bohnicích. Vedle spálených lidských kostí hrob obsahoval i další předměty poničené žarem pohřební hranice a spadá do druhé fáze doby stěhování národů, kdy se na našem území začalo mísit předchozí germánské obyvatelstvo s nově přicházejícími Slovanů. Zpočátku nebylo zřejmé, komu z nich tento hrob přiřadit, teprve podrobný rozbor jeho obsahu publikovaný v roce 1997 zařadil hrob na samý počátek slovanského osídlení a získanou nádobu k nejstaršímu horizontu časně slovanské keramiky. Nádoba je nezdobená, vysoká 18 cm a šířka její výdutě činí 17 cm (inv. č. A 106 018).

V průběhu druhé poloviny doby stěhování národů se do proudu velkých přesunů obyvatelstva přidávají také Slované, kteří se rozšiřují do střední, východní a jihovýchodní Evropy. Jejich příchodem na naše území v druhé polovině 6. století n. l. začíná u nás raný středověk (polovina 6. století až 12. století n. l.).

Archeologické doklady jejich kultury jsou zpočátku velmi chudé, protože na rozdíl od předchozích germánských obyvatel, kteří pohřbívali své zemřelé v kostrových hrobech, často bohatě vybavených, pohřební rituál přichozích Slovanů charakterizují žárové hroby a většími bez milodarů. Podobnou redukci můžeme pozorovat i na jejich keramice – nejtypičtějším a nejpočetnějším tvarem je nezdobený vázovitý hrnec s nevýrazným okrajem a výdutí v horní třetině, který byl poprvé rozpoznán v pražských nálezech a nazván keramikou pražského typu. Měl univerzální využití – k vaření, skladování potravin i jako pohřební urna na spálené lidské ostatky. Jiné keramické tvary, jako soudkovité či baňaté hrnce, misky, talíře nebo obdélníkové ploché pekáče zvané pražnice, byly ve výrazné menšině a známe většinou jen jejich zlomky v sídlištních nálezech.

Keramiku Slované od počátku vyráběli podomácku v ruce. Dotváření nádob obtáčením na točivé podložce se objevuje až na konci 7. století. V jeho průběhu také začíná výzdoba v podobě nepravidelných rýh, vlnic a vpichů. I v 8. století sice stále převažují jednoduché hrncovité tvary, jako ostatně po celý středověk, ale běžně se již uplatňuje obtáčení na pomalém kruhu. Okraje jsou pečlivěji tvarované a výzdoba provedená převážně hřebenovým nástrojem pokrývá celou horní část nádoby.

Od přelomu 8. a 9. století s přechodem ke kostrovému pohřbívání se jedním z hlavních hrobových přídaveků staly nádoby – nejčastěji různé druhy keramických hrnců, vzácněji misky a lahve, takže je zřejmé, že škála tvarů se oproti skromným začátkům rozšířila. Jsou zdobené především hřebenovými vlnicemi i svazky rýh a pásy vpichů, ale od druhé poloviny 10. století se objevují i jednoduché vlnice a rýhy. Výraznější tvarování okrajů nádob a jeho proměny jsou od této doby vodítkem pro určování stáří jednotlivých nálezů. Různé značky na dnech nádob jsou dokladem začínající profesionalizace hrnčířského řemesla.

Dvě nádoby tzv. pražského typu byly vyrobené v ruce, mají typický tvar s vysoko položenou výdutí a nevýrazným okrajem a jsou bez výzdoby. Nižší nádobu zachránil Josef Antonín Jíra v roce 1900 na stavbě Mauthnerovy textilní továrny v Praze-Bubenči, vyšší nádoba pochází ze žárového hrobu, který objevil a zdokumentoval Břetislav Jelínek v roce 1890 na Libušáku v Praze-Libni. Nádoby jsou vysoké 17,5 a 22,5 cm a široké 18 a 22 cm (inv. č. P 2450, A 585).

Zdobená časně slovanská nádoba tzv. pražského typu ze 7. století s liniemi svazčitých rýh, vlnic a kolkových vpichů pochází z neznámého místa v Praze-Bubenči, nejspíše z raně středověkého hrobu. Je vysoká 33 cm a šířka její největší výdutě činí 32 cm (inv. č. A 961).

Keramická lahev ze světlého materiálu pochází z jednoho z raně středověkých kostrových hrobů, které odkryl Josef Antonín Jíra v roce 1892 v bývalé cihelně Nová Juliska v Praze-Dejvicích. Celé její tělo pokrývá výzdoba tvořená linií hřebenových vpichů, nepravidelnou několiknásobnou hřebenovou vlnicí a pod ní svazky vodorovných rýh. Lahev je vysoká 23 cm a široká 17 cm (inv.č. A 496).

Keramická miska zdobená mírně nepravidelnou hřebenovou vlnicí mezi dvěma vodorovnými liniemi rýh z ženského hrobu č. 292 z raně středověkého pohřebiště prozkoumaného na přelomu 50. a 60. let minulého století při stavbě ulice Výpadové, v místech u dnešního přístavu v Praze-Lahovicích. Miska je vysoká 8 cm a široká 16 cm (inv. č. A 160 298).

Dva plasticky provedené zkřížené a vzájemně provlečené ovály nejsou již pouhým otiskem výrobní podložky, ale skutečnou značkou svého výrobce. Někdy v době druhé poloviny 10. až první poloviny 11. století ji vtiskl do dna keramické nádoby, která byla v 70. letech minulého století nalezena na raně středověkém pohřebišti objeveném v jižní části areálu fakultní nemocnice v Praze-Motole (inv. č. A 243 740).

Hrobům na stopě

Pro archeologa jsou keramické nádoby důležitým datovacím vodítkem – všímá si způsobu provedení i proměn jejich tvarů a výzdoby. Pro období raného středověku k tomu přistupuje ještě pozornost stupni jejich zachování.

Od počátků kostrového pohřbívání u Slovanů na našem území byly nádoby, vedle dřevěných věder zejména ty keramické, vkládány do hrobů jako schránky na potravinové milodary. Vzhledem k tomu, že sídlištní keramika se dochovala prakticky jen ve zlomcích, svědčí nález celé nádoby z tohoto období o tom, že jsme na stopě raně středověkého hrobu. Tato výhoda ale pro archeologii od konce 10. století končí – zvyk vkládat zemřelým do hrobů milodary totiž na našem území s šířením křesťanství v průběhu 11. století postupně mizí.

Literatura:

Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol.: Pravěká Praha. Praha 2005, 842–945.

Text a výběr sbírkových předmětů: Miroslava Šmolíková

Autor fotografií: Martin Frouz, Ivan Kyncl